

DEMOKRASİ İLE EKONOMİK BÜYÜME-KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Ahmet BEŞKAYA¹, Ömer MANAN²

¹ Doç.Dr., Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, Zonguldak

² Yüksek lisans Öğrencisi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, S.B.E, Zonguldak

* Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, S.B.E.'nde Ömer MANAN (Danışman: Doç.Dr. Ahmet Beşkaya) tarafından hazırlanmakta olan "Kurumsal Yapı Olarak Demokrasi ve Ekonomik Özgürlüklerin Ekonomik Performansa Etkisi: Türkiye Örneği" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

ÖZET: Demokrasi ile ekonomik büyüme-kalkınma arasındaki ilişki hakkında literatürde bir görüş birliği olmadığı görülmektedir. Bir görüş, demokrasi ve ekonomik büyüme-kalkınma arasında hiçbir ilişki olmadığını öne sürerken, ikinci bir görüş aralarında bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Bu ikinci görüşü savunanlardan bir bölümü demokrasi ve ekonomik büyüme-kalkınma arasında negatif ilişki olduğunu belirtirken, başka bir bölümü ilişkinin pozitif olduğunu, başka bir ifadeyle demokrasinin ekonomik büyüme ve kalkınmayı artırdığını savunmaktadır. Bunların yanı sıra, sadece demokrasinin ekonomik büyüme ve kalkınmayı etkilemediğini, aynı zamanda ekonomik büyüme ve kalkınmanın da demokrasiyi etkilediğini savunan görüşler vardır.

Bu çalışmanın amacı, bu farklı görüşleri mevcut teorik ve ampirik literatür ışığında tartışmak ve Türkiye'nin demokrasi açısından konumunu irdelemektir. Son dönemlerde yaşanan olumlu gelişmelere rağmen Türkiye'nin Freedom House'ın (Dünyada Özgürlük) Endeksi'ne göre hala "kısmen demokratik" ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Politik Haklar, Sivil Özgürlükler, (Dünyada Özgürlük) Endeksi, Büyüme, Kalkınma, Türkiye.

THE RELATIONSHIP BETWEEN DEMOCRACY AND ECONOMIC GROWTH-DEVELOPMENT AND AN EVALUATION FOR TURKEY

ABSTRACT: It has been observed that there is no consensus in the literature about the association between democracy and economic growth-development. One view asserts that there does not exist any relation between democracy and economic growth-development, while a second view, points out a connection between them. Among the supporter of the second view, some advocate the existence of a negative relationship, while some other argue that there is a positive relation, implying that democracy increases economic growth and development. In addition, there exist views that not only does democracy influence economic growth and development, but also growth and development affect democracy.

The aims of this study are to discuss these different views in the light of existing theoretical and empirical literature and to scrutinize Turkey's status with reference to the democracy area. In spite of affirmative improvements in recent years, Turkey still

remains among “partly democratic” countries according to Freedom House (Freedom in the World) Index.

Key words: Democracy, Political Rights, Civil Liberties, Freedom House (Freedom in the World) Index, Growth, Development, Turkey.

1. GİRİŞ

Demokrasi, tanımı itibarıyla genel olarak halkın yönetimde etken ve etkili olması ile bireysel ve toplumsal hakların sağlandığı bir sistem biçimi olarak bilinmektedir. Demokrasi sahip olduğu niteliklerle halkın yaşam tarzında özgürlüklerin yer almasını sağlamaktadır.

Özgürlük, insanoğlu var olduğundan beri insanoğlunun ayrılmaz bir parçasıdır. Özgürlük birey ya da toplumun kendi isteğiyle herhangi bir şeyi yapabilmesine denilmektedir. Bu isteklerin başkalarının haklarına saldırı şeklinde olmaması gerekmektedir. Yoksa başkasının özgürlüğü sınırlandırılmış olmaktadır. Özgürlük bu perspektiften bakıldığında bir haktır, sorumluluktur ve varoluş biçimidir.

Özgürlük denilince günümüzde, toplantı özgürlüğü, dernek ve parti kurma hakkı, seçme ve seçilme hakkı, basın özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, konuşma özgürlüğü ve ifade özgürlüğü akla gelmektedir. Bu sayılan özgürlüklerin var olması için, mevcut yönetim sisteminin bu özgürlükleri yaşanabilir hale getirmesi gerekmektedir. Bu özgürlükler iki temel başlık altında toplanabilir: politik haklar (özgürlükler) ve sivil özgürlükler. Demokrasi sahip olduğu yapılarla politik haklar ve sivil özgürlüklerin temini sağlamaktadır.

Demokrasi, ülke yönetim biçiminin halk için yapılmasını sağladığından, toplumun yaşam tarzında önemli değişikliklere yol açmaktadır. Demokratik ülkelerde bireylerin ve toplumun ülke yönetimine katılımı ve desteği önemli olduğundan, bireylerin mülkiyet hakları korunmakta, eğitim seviyesi artmakta, kişilerin daha huzurlu olmaları sağlanmakta ve yaşam standardı artmaktadır. Hak ve özgürlüklerin temin edildiği bu tür toplumlarda, üretimde verimlilik artmakta ve daha fazla yatırım gerçekleştirilmektedir.

Demokratik yönetim biçiminin birey ve toplumun hayat standardında yapmış olduğu etkiler nedeniyle ekonomik büyüme ile demokrasi arasında bir ilişki olup olmadığı birçok araştırmacı tarafından araştırılmakta olup farklı görüşler ileri sürülmektedir. Kimi araştırmacılar hiçbir ilişkinin olmadığını ifade ederken, kimi araştırmacılar ise ilişkinin var olduğunu savunmaktadırlar. Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında ilişkinin var olduğunu belirten araştırmacılardan bazıları ilişkinin doğru orantılı olduğunu belirtirlerken, diğerleri ise bu ilişkinin ters orantılı olduğunu kaydetmektedir. Ayrıca, demokrasi ve ekonomik büyüme arasında var olduğu öne sürülen ilişkinin tek taraflı olmadığı ifade edilmektedir. Demokrasinin ekonomik büyümeyi etkilediği gibi, ekonomik büyümenin de demokrasinin oluşumunda önemli payı olduğu teorisyenler tarafından vurgulanmaktadır.

Bu giriş bölümünü takiben, ikinci bölümde, farklı demokrasi tanımlarından hareketle kavrama açıklık getirilerek demokrasinin tarihsel süreç içindeki gelişimi, demokrasi türleri ve demokrasinin unsurları olarak politik haklar ve sivil özgürlükler konuları ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, demokrasinin ölçülmesinde kullanılan Freedom House'ın Dünyada Özgürlük Endeksi tanıtılacaktır. Demokrasi ve ekonomik büyüme-kalkınma arasındaki karşılıklı ilişki dördüncü bölümün konusudur. Türkiye'de demokrasi beşinci bölümde irdelenecektir. Son bölüm, sonuç bölümüdür.

2. DEMOKRASİ NEDİR?

Bu bölümde, ilk olarak farklı tanımlarından hareketle demokrasi kavramına açıklık getirilecektir. Daha sonra kavram, tarihsel süreç içinde ele alınarak farklı demokrasi görüşleri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan demokrasi türleri tartışılacaktır. Freedom House'ın Dünyada Özgürlük Endeksi'nde kullandığı politik haklar ve sivil özgürlükler konuları demokrasinin unsurları başlığı altında incelenecektir.

2.1. Demokrasi Tanımı

Demokrasi tanımı ile ilgili olarak literatürde yapılan tanımlamalara bakıldığında genel olarak fikir birliği içerisinde hareket edildiği görülmektedir. Demokrasi tanımlamalarında halkın yönetimde etkisi ve etkinliği ile bireylerin hak ve özgürlükleri kavramlarının üzerinde durulmaktadır.

Demokrasi eski Yunanca'da "halk" anlamına gelen demos ile "yönetim" anlamına gelen kratos kelimelerinin birleşmesinden oluşur ve "halkın yönetimi" olarak tanımlanmaktadır. Abraham Lincoln tarafından "halkın halk tarafından halk için yönetimi" (Seger, 2006:5) olarak tanımlanan demokrasi, günümüz demokrasi tanımlamalarında dilimize pelesenk olmuş bir tabirdir. Mustafa Kemal Atatürk demokrasiyi "vatandaşın hakimiyete, insan sıfatıyla iştirak etmesi" (Şimşek, 2004:472) olarak tanımlamaktadır.

Britannica Ansiklopedisi'ne göre demokrasinin çağdaş iki tanımı bulunmaktadır (Blum ve Guimarães, 2003:6). Birincisine göre, çoğunluk prensipleri altında tüm halkın katılımı tarafından politik kararların alındığı bir yönetim şeklidir. İkinci tanım ise, liberal veya anayasal demokrasi olarak bilinen ve konuşma ve din özgürlüğü gibi tüm vatandaşların bireysel ve toplumsal haklarının garanti altına alınmasını sağlamak amacıyla düzenlenmiş yapısal sınırlamalar çerçevesinde çoğunluk kararının oluşturduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır.

Blum ve Guimarães (2003:17)'e göre demokrasi, özgürlük ifade eden herhangi bir şey için tanımlanmakta ve buradaki özgürlüğün herhangi bir politik sistemi, yaşam tarzını, dini ve işi seçmek demek olduğu ifade edilmektedir. Demokrasi, sosyal yaşamın nasıl organize edileceğinden bahsetmektedir (Olk, 2003:10).

Cervellati vd. (2006:13)'ne göre bireylerden oluşan bir grubun seçkin politik güce sahip olduğu ve diğer grupların oy kullanma haklarının olmadığı yönetim sistemine oligarşi denilirken; bireylerin mevkilerinin dikkate alınmadan tüm bireylere mülkiyet hakkı ve oy kullanma hakkının verildiği sistemler ise demokrasi diye

tanımlanmaktadır. Przeworski vd. (2000)'nin yapmış olduğu çalışmada, demokrasi yönetim kadrolarının seçim yarışı sonrası doldurulduğu bir rejim olarak tanımlanmaktadır (Vreeland, 2003:2).

Gastil Endeksi¹, demokrasiyi politik haklar (özgür ve adaletli seçim, muhalefet gücü, özgür irade ve özgürlük) ve sivil özgürlükler (özgür basın, din özgürlüğü, meclis ve politika yapısı, bağımsız yargı, hukuk üstünlüğü, savaşmama hakkı, bireysel özgürlük, mülkiyet hakları, özel şirket kurabilme hakkı, cinsiyet eşitliği, fırsat eşitliği) olarak tanımlamaktadır (Blum ve Guimarães, 2003:8).

Bu tanımlamalar çerçevesinde demokrasi, gücün tek elden kullanıldığı monarşik sistemler, gücün bir zümreye bağlı olarak yönetildiği oligarşik sistemler ve gücün dinsel temalara bağlı kalınarak yönetildiği teokratik sistemler yerine gücünü halkla birlikte, halk için, halktan alan bir sistemdir. Demokrasinin, bu rejimlere üstünlüğü birçok konuda kendini göstermektedir. Demokrasi birey ve topluma sunduğu özgürlükleriyle diğer yönetim biçimlerinden ayrılmaktadır. Çünkü demokrasi tanımlarına bakıldığında demokrasinin, bireylerin yönetimde aktif, katılımcı ve karar verici olduğu, temel hak ve özgürlüklerin sağlandığı bir toplum yapısını önerdiği görülmektedir.

Demokrasi, bireyin özgürlüğünü esas alarak, yönetimde katılımcı ve karar verici olmasını temin ederek bireyin yaşam standardının yükseltilmesini sağlamaktadır. İnsanoğlunun hak ettiği ve istediği yaşam tarzının, insanoğlunun kendi katkılarıyla tesis edilmesi en iyi biçimde demokrasi ile gerçekleşmektedir.

2.2. Demokrasi Tarihi

Demokratikleşme süreci sanıldığı kadar kolay olmamaktadır. Politik güce sahip kişilerin ya kendi istekleri ile ya da ekonomik veya toplumsal olaylar neticesinde demokrasiye geçiş sürecinin başlatıldıkları söylenebilir. Bu geçiş sürecinde savaş, devrim, ihtilal, din değiştirme, ekonomik krizler, bir kuruluşa üye olma, uluslararası bir kuruluşun yardım alma, ekonomik kalkınma ve coğrafik nedenler gibi etkenlerin önemli etkileri olmaktadır. Cervellati vd. (2006:5)'nin belirttiği üzere, demokrasinin gelişmesinin, temel olarak ekonomik çevreye, kalkınma seviyesine, ve kalkınma tarihine bağlı olması, demokrasinin daha çok ekonomik çevrenin etkisinde geliştiğini ortaya çıkarmaktadır. Tarihsel süreçte, ekonomik yönden gelişmiş toplumların demokrasiye dönüşümlerinin daha hızlı ve kolay olduğu görülmektedir.

Demokrasi tarihine bakıldığında, demokratik oluşumların halkın talep etmesiyle ortaya çıktığı görülürken, politik gücü elinde bulunduranlara karşı bir denge unsurunun da var olması gerekmektedir.

¹ Gastil Endeksi, bu endeksi ilk olarak geliştirilen Raymond D. Gastil'in adıyla anılmasına karşın, endeksi her yıl düzenli olarak yayınlayan kurumun adıyla "Freedom House Endeksi" olarak da kullanılmaktadır.

Demokrasinin ilk oluşumları, tarih öncesi çağlardaki kabilelerde sergilenmiştir. Tarih öncesi çağlarda, nüfus az olduğu için kabilelerin yönetiminde genellikle kabilenin en yaşlısı başkan seçilerek aktif rol üstlenirdi. Kabilelerinin günlük işleri karmaşık olmadığı için, kabilelerde bireylerin yaşamında özgürlüklere gereken önem verilmekte ve demokratik bir yönetim biçimi hakim olmaktaydı. Nüfusun az olmasından dolayı, herhangi bir konu hakkındaki karar genellikle birlikte alınırdı. Nüfusun artmaya başlamasıyla, gruplaşmaların olduğu ve demokrasinin hakim olmadığı bir toplum yapısı görülmektedir.

Antikçağ Yunan şehir devletlerindeki demokrasilerde, oy kullanma hakkı olsa da, bu hakkın sadece belli bir zümreye ait olduğu görülmektedir. Benzer bir durum Roma Devleti'nde de görülmektedir. Roma devletinin imparatorluk vasfı taşımasından sonra ise oligarşik yapının ülke yönetimine hakim olduğu bilinmektedir.

Her ne kadar demokrasinin kökeni antikçağ Yunan şehir devletlerinde ortaya çıksa da, modern liberal demokrasilerin Ortaçağ Avrupalı krallarının kendi bölgelerindeki ana hakim gruplardan kendi politikalarının onayını almadaki yaşadıkları süreçle başladığı ve 18. yüzyıldaki Aydınlanma Çağı, Amerika ve Fransız devrimleri ile şekillendiği ifade edilmektedir (Blum ve Guimarães, 2003:7).

Demokratik rejimlerin genellikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkması ve tarımsal ekonomilerde olmamasının nedeni olarak ekonomik gelişmişliğin demokrasinin yerleşmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Demokratik dönüşüm için, ekonomik büyümenin bir öncelik olduğu görüşünü savunan Cervellati, vd. (2006:25), demokratik dönüşümün ya ülkeyi yöneten elitlerin ya da halkın yapacağı bir devrimle gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Acemoglu, vd. (2005:461), 19. yüzyıl Avrupa'sında şehirleşmenin yaygın olmasının ve ekonominin fiziksel ve beşeri sermayeye bağlı olmasının demokrasiye geçişte politik elitlere bir baskı unsuru yarattığını ifade etmektedir. Buna karşın bu yüzyılda Latin Amerika ve günümüzde Burma'da (şimdiki adı Myanmar) ekonominin tarım sektörüne bağlı olması ve fiziksel ve beşeri sermayenin ucuz olması nedeniyle bu ülkelerde politik elitlere demokrasiye geçiş için herhangi bir baskı unsuru yapılmadığı görüşü savunulmaktadır.

Avrupa'nın demokrasinin anavatanı olarak nitelendirilmesi, Avrupa'da demokrasinin her daim var olduğu manasına gelmemektedir. Demokrasinin Avrupa'da yerleşmesi kolay olmamıştır. Günümüzde demokratik olarak adlandırılan birçok ülkenin geçmişinde, bireylerin özgürlüklerinin kısıtlandığı süreçler olmuştur. Bu süreçlerin yaşanmasındaki en büyük etken kurumsal yapıların demokrasiyi tam manasıyla özümseyememesidir. İngiltere'nin II. Dünya savaşı sonrasında yurtdışına para çıkışını engellemesi ve Sovyetler Birliği zamanında ülke vatandaşlarının anavatanlarını terk etmesinin engellenmesi gibi yasaklar demokratik olmayan kurallar olarak sıralanabilir (Moore, 2008:19).

Politik elitlerin ellerindeki güçleri halkla paylaşması, halkın baskı ve zulümler nedeniyle ayaklanması veya devrim yapması sonucu gerçekleşmiştir. Politik elitler, devrim veya isyanlar sonucu ellerindeki gücün paylaşılmasını zamanla kabul etmiş ve demokrasiye geçişte önemli bir adım atılmıştır. Demokratik dönüşümlerin zaman içerisinde oluşması ve sonuçlarının halk tarafından desteklenmesi nedeniyle 20.

yüzyılda demokrasiye geçiş birçok Avrupa lkesi için vazgeçilmez bir olgu olmuştur. Bu nedenle, 20. yüzyıl “demokrasi yüzyılı” (Seger, 2006:3) olarak adlandırılmaktadır. Bunun sağlanmasında sanayinin gelişmesi önemli rol oynamıştır. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla, Avrupa’nın politik yapısında demokrasinin baskın hale geldiği söylenebilir. 2005 yılında 47 Avrupa devletinden 41’inin seçilmiş demokrasi ile yönetildiği kaydedilmektedir (Seger, 2006:3).

Demokrasi tarihinde din önemli yer tutmaktadır. Bu konuda araştırma yapan araştırmacılara göre belli dinlerin demokratikleşmeye etkisi olumlu iken, diğerlerinin ise olumsuz olduğu göze çarpmaktadır. Yahudi ve Protestan toplumların, Müslüman ve Katolik toplumlara kıyasla daha demokratik olduğu ifade edilmektedir.

Barro (1996:48)’nun belirli dine mensup toplumların oluşturduğu ülkelerdeki demokratik eğilimin durumunu inceleyen araştırmasında, dinin demokratik eğilimlerle ilişkisinin önemli olduğu sonucuna varılmaktadır. 1975’ten 1994 yılına kadar alınan veriler ışığında, ortalama demokrasi göstergesi; Yahudi toplumlarında (1 lke) 0,75; Protestan toplumlarında (24 lke) 0,78; Hindu toplumlarında (5 lke) 0,66; Katolik toplumlarında (49 lke) 0,60; Budist toplumlarında (4 ülke) 0,56 ve Müslüman toplumlarında (32 ülke) 0,26 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında Protestan toplumların daha demokratik olduğu ve Müslüman toplumların ise genellikle demokratik olmadığı sonucuna varılabilir. Müslüman ülkelerden sadece 4 ülkede (Gambia, Malezya, Senegal ve Türkiye) 1975-1994 yıllarındaki demokrasi göstergesinin en azından 0,5 olduğu görülmektedir (Barro, 1996:48).

Demokratik dönüşüm, sanıldığı kadar kolay olmamakta, demokrasiye geçiş birkaç aşamadan oluşmaktadır. Olk (2003:7)’a göre demokrasiye geçiş üç aşamadan oluşmaktadır:

İlk aşamada, eski rejimin liberalleşmesi (yetkililer tarafından, halkın politik aktivitelerdeki kontrollerinde var olan sınırlamaların biraz azaltılması ve temel sivil özgürlüklerin tanınması gibi) olarak gözükmetedir.

İkinci aşamada ise, politik kurumlar arasında rekabetin ve katılımın sağlandığı demokratik dönüşüm süreci işlemektedir. Bu süreçte özgür ve adaletli seçimlerle eski politik prosedürler kaldırılarak yerine yenileri getirilmektedir.

Son aşama ise demokratik sağlamaştırma (democratic consolidation) sürecidir. Bu aşama zamanla demokratik değer, davranış ve kültürlerin kurum ve halk tarafından benimsenmesiyle gerçekleşmektedir.

Demokrasinin bir toplumda yerleşmesi ve tam manasıyla kurulması zaman almaktadır. Günümüzdeki devletlerin birçoğunun eski yönetim biçimlerinin demokrasi olmadığı kolaylıkla ifade edilmektedir. Günümüzde demokrasinin yayılması konusunda büyük çabalar sarf eden Avrupa devletlerinin eski yönetim biçimlerine bakıldığında monarşi ya da oligarşi sisteminin var olduğu görülmektedir. Demokrasiye geçişin hızlı ve sorunsuz olması kurumsal yapıların ve bireylerin demokrasiyi sahiplenmeleriyle doğru orantılıdır.

2.3. Demokrasi Türleri

Literatürde, demokrasi ile ilgili olarak birçok demokrasi türü bulunmaktadır (Aktan, 1999:600): Doğrudan demokrasi, Atina Demokrasisi, Klasik demokrasi, Yarı Doğrudan Demokrasi, Temsili Demokrasi, Genel Oy Demokrasisi, Sınırlı Oy Demokrasisi, Sosyal Demokrasi, Marksist Demokrasi, Ekonomik Demokrasi, Endüstriyel Demokrasi, Siyasal Demokrasi, Çoğulcu Demokrasi, Çoğunlukçu Demokrasi, Oybirliği Demokrasisi, Halkçı Demokrasi, Halksız Demokrasi, Özgürlükçü Demokrasi, Parlamenter Demokrasi, Katılımcı Demokrasi, Plebisitarian Demokrasi, Korporatist Demokrasi, Liberal Demokrasi, Tele-Demokrasi, Anayasal Demokrasi.

Demokrasi kelimesinin önüne bu kadar ifadenin gelmesinde, demokrasinin hemen herkes tarafından kendi fikirlerine göre farklı şekilde ifade edilebilir olması, demokrasinin uygulanırken öncelik verdiği konular veya demokrasinin tarih sürecinde kazandığı özellikler önemli rol oynamaktadır. Demokrasi türlerinin bu kadar çok olması bireylerin isteklerinin ve özgürlüklerinin sınırlı olmamasından kaynaklanmaktadır. Yukarıdaki demokrasi türlerinin her biri kendi içinde, uygulandığı toplum için özgürlük ve hakların teminini sağlasa da, tam manasıyla demokrasinin tesisi imkansız gibi görünmektedir. Bu imkansızlık nedeniyle de, Robert Dahl, tüm halkın ihtiyaçlarına cevap verecek ideal bir demokrasinin olmayacağını, bunun sadece teoriden ibaret kalacağını belirtmektedir (Olk, 2003:8).

Demokrasi türlerinden doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ve yarı-doğrudan demokrasi kavramları egemenliğin kullanılması bakımından demokrasinin üç ayrı uygulama biçimi olduklarından ayrı öneme sahiptirler (Gözler, 2004:115).

“Doğrudan hükümet” de denilen “doğrudan demokrasi”, halkın egemenliğini bizzat ve doğrudan doğruya kullandığı demokrasi tipidir (Gözler, 2004:115). Bu demokraside, yönetimde alınacak herhangi bir karar tüm halkın katılımıyla doğrudan belirlenmektedir. Demokrasi tanımlarında bahsedilen halkın halk tarafından yönetimi bu tür demokrasilerde geçerlidir. Eski Yunan şehir devletlerinde uygulanan doğrudan demokrasi, günümüzde sadece İsviçre'nin bir küçük dağ kantonunda ve dört yarım-kantonunda uygulanmaktadır (Gözler, 2004:115). Doğrudan demokrasi, günümüzde uygulanmamasına karşın demokrasinin temininde halkın katılımını sağladığı için demokrasinin en iyi şekli olarak belirtilmektedir. Halkın tamamının bir yerde toplanıp, karar vermeleri günümüz toplumlarının nüfusu ve mekan kısıtı dikkate alındığında imkansız gibi görüldüğü için doğrudan demokrasinin günümüzde uygulanması imkansızdır.

“Temsilî hükümet” de denilen “temsili demokrasi (*démocratie représentative*)”, halkın egemenliğini kendi seçtiği temsilcileri aracılığı ile kullandığı demokrasi türüdür (Gözler, 2004:117). Bu demokrasilerde, devlet yönetimi halkın temsilcileri ile sağlanmaktadır. Bugün günümüzde var olan demokrasi türleri bu tür demokrasiye örnek olarak verilmektedir.

“Yarı-doğrudan hükümet” de denilen “yarı-doğrudan demokrasi”, egemenliğin kullanılmasının halk ile temsilcileri arasında paylaştırıldığı demokrasi tipidir (Gözler, 2004:120). Bu tür demokrasilerde halk zaman zaman yönetimde doğrudan demokrasiye

başvurmaktadır. Belirli konularda referandum yapılması bu tür demokrasilerde gerçekleşmektedir.

Günümüzde birey ve toplumun özgürlük ve haklarının tam manasıyla sağlanması anayasa ile mümkün olmakta ve bu demokrasiye liberal demokrasi (anayasal demokrasi) denilmektedir. Bu çalışmada kullanılan Freedom House'ın demokrasi endeksi de liberal demokrasi ölçümünü yapmaktadır.

Liberal demokrasi, politik otoritenin sınırlandırıldığı ve dengelendiği, bireysel ve azınlık hakların korunduğu, hukuk düzenin sağlandığı, anayasa mahkemesinin ve devletin uygulamalarının kanunlara dayandığı bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Olk, 2003:9).

Diamond (1997:13), liberal demokrasinin tam sağlanması için aşağıda yer alan maddelerin sağlanması gerektiğini ifade etmektedir:

1. Devletin kontrolü ve karar mekanizmalarının seçilmiş memurlara bağlanması ve askeri gücün seçilmiş otoriteye yardımcı olması,
2. Yönetici gücün sınırlarının bağımsız adli kurumlar, parlamento ve diğer kurumlarla birlikte çizilmiş olması,
3. Seçim sonuçlarının değişebilir olması ve anayasaya bağlı herhangi bir grubun seçimlere katılma ve parti oluşturma hakkının reddedilmemesi,
4. Kültürel, etnik, dinsel ve diğer azınlık grupların politik isteklerinin temininin, kendi dillerini konuşmalarının veya kendi kültürlerini yaşamalarının sınırlandırılmaması,
5. Bireylerin kendi ilgi ve değer yargılarını ifade etme ve sunmalarında özgür hareket etmesi,
6. Bireylerin bilgiye ulaşmada kısıtlamalarla karşılaşmaması,
7. Bireylerin inanç, fikir, karar, ifade, basın, seçilme, gösteri ve talep özgürlükleri olması,
8. Bireylerin kanunlar önünde eşit olması ve birey ve toplum özgürlüklerinin herkesçe kabul edilecek bir adalet sistemi tarafından sağlanması,
9. Hukuk düzeninin, kişilerin haklarının korunmasında sadece devletin değil sivil toplum kuruluşlarının da etken olması.

Liberal demokrasinin, bireylerin hak ve özgürlüklerinin sağlanmasında hukuk düzenini temel alması ve uygulama altyapısında anayasal kurumun olması önemini ve gücünü göstermektedir.

2.4. Demokrasinin Unsurları

Demokrasi, bireylerin yönetimde katılımcı ve etkili olmasını bireylere sunulan hak ve özgürlüklerle gerçekleştirmektedir. Dahl (1999), dahil olma (inclusion), oy kullanmada eşitlik, alternatif politikalar ve onların sonuçları hakkındaki kavrayış yeteneği (enlightened understanding), gündemdeki konu üzerinde kontrol (control of agenda) ve tüm yetişkinlerin katılımı prensiplerinin ideal demokrasinin kurulması için gerekli olduğunu ifade etmektedir (Dalton vd., 2003:9). İdeal demokrasinin kurulması için, kurumsal yapıların demokrasiye uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Robert Dahl'e göre, demokrasinin tesisi için kurumsal yapılarda şu özelliklerin olması gerekmektedir (Soysal, 2002:333):

1. Organizasyon oluşturma ve bunlara katılma özgürlüğü,
2. İfade özgürlüğü,
3. Oy verme hakkı,
4. Kamu görevlerine seçilme hakkı,
5. Politik liderlerin oy kazanma ve destek almak için yarışabilme hakkı,
6. Farklı bilgi kaynaklarına ulaşma,
7. Serbest ve âdil seçimler,
8. Devlet politikalarının bireylerin tercihlerini dikkate alacak kurumların oluşturulması.

Kurumsal yapılar içerisinde, seçim sistemi, anayasal sistem, yönetim yapısı ve parti sistemi demokrasinin önemli yapılarındandır. Bu yapıların tesisinde bireysel hak ve özgürlüklerinin temini amaçlanmaktadır. Bu bakış açısıyla, bireysel hak ve özgürlükler demokrasinin temel unsurlarıdır. Bireysel hak ve özgürlükler, çalışmamızda kullanılan Freedom House Endeksi'yle uyumlu bir şekilde olmak üzere politik haklar ve sivil özgürlükler başlıkları altında incelenecektir.

2.4.1. Politik Haklar (Özgürlükler)

Politik haklar, bireylerin devlet yönetimine katılımlarında etkili ve söz sahibi olması demektir. Politik haklar, politik kurumların özgürce oluşturulmasını, politik gücün yarışma bağlamında oluşturulmasını ve politik toplumun temelinin kurulmasını sağlamaktadır (Olk, 2003:9).

Raymond D. Gastil'in² tanımına göre politik haklar politik sürece katılımdaki haklar olarak ifade edilmektedir. Demokrasi terimi de, bu anlamda tüm reşit insanların oy kullanma, kamu görevinde ve kamu politikalarında karar verici oya sahip olma ve seçilmiş temsilciler olarak rekabet edebilme haklarına sahip olması olarak ifade edilmektedir (Barro, 1996:35). Bu düşünceden hareketle politik özgürlüklerin olduğu toplumlarda, vatandaşların oy kullanabilme, lobi oluşturma ve adayları seçebilme hakkına sahip olduğu, seçimlerin adil ve rekabetçi bir ortamda yapıldığı ve farklı partilerin özgürce seçimlere katılabildiği ifade edilmektedir (Pop-Silaghi ve Silaghi, 2004:2).

Politik hakların temin edildiği toplumlarda, toplumsal gelişmenin ve ilerlemenin olduğu ifade edilmektedir. İnsani Kalkınma Raporu 2002 (Human Development Report 2002)'ye göre politik özgürlük ve katılımın insani kalkınmada önemli rolü olduğu vurgulanmaktadır (UNDP, 2002:52).

Politik hakların, demokrasilerde kişilerin devlet yönetiminde söz sahibi olmasını ve etkili olmasını sağladığından, oluşacak devlet yapısında kişilerin hakları ve özgürlükleri teminat altına alınacağından büyümeye olumlu etkide bulunduğu kimi teorisyenler tarafından ifade edilmektedir. Demokrasinin temel unsurlarından olan politik hakların, sadece sivil özgürlüklerin temin edilmesinden ziyade, "iktisadi güvenliği geliştirmeye yardımcı" (Sen, 2004:26) olarak ekonomik özgürlüklerin sağlanmasında da önemli katkısı bulunmaktadır.

2.4.2. Sivil Özgürlükler

Sivil özgürlükler, bir kişinin yaşamında devlet müdahalesinin olmadığı, bireye insanca muamelenin yapıldığı ve özel hayatın olduğu özgürlüklerdir (Olk, 2003:9). Sivil özgürlüklerin neler olduğuna yönelik yapılan literatür araştırmasında, temel olarak sivil özgürlükler toplantı özgürlüğü, örgüt kurma özgürlüğü, basın özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, konuşma özgürlüğü ve ifade özgürlüğü olarak belirtilmektedir.

Gastil (1991)'e göre sivil özgürlükler, ifade özgürlüğü ve gösteri yapma hakkı ile birlikte bireylerin din, eğitim, seyahat ve diğer kişisel haklarında özgür olmaları manasına gelmektedir (akt. Barro, 1996:36). Bununla birlikte, başka bir tanımda sivil özgürlükler, basın özgürlüğü, seçme hakkı, herhangi bir dine mensup olma, adaletli bir mahkemede yargılanma ve ifadesini özgürce söyleme gibi bireysel haklardır (Pop-Silaghi ve Silaghi, 2004:3).

² Raymond D. Gastil, 1972 yılında Özgürlüğün Mukayeseli Çalışması (The Comparative Study of Freedom) olarak adlandırılan çalışma ile ülke ve bölgelerin özgürlüklerini politik haklar ve sivil özgürlükler başlığı altında inceleyerek, Freedom House'ın Dünyada Özgürlük (Freedom in the World) çalışmasının temelini atmıştır.

Sivil özgürlüklerin sağlandığı toplumlarda, eğitim seviyesinin arttığı, toplumsal uzlaşmanın sağlandığı, yatırımların artarak ekonomik büyümeye olumlu etkide bulunulduğu, üretimde verimin arttığı gibi birçok olumlu etki görülmektedir.

Dünya Bankası'nın 1991 yılındaki raporuna göre herhangi bir ülkede sivil özgürlüklerdeki gelişmelerin (diğer değişkenler sabit tutulmak) kaydıyla kız çocukların okula gitmesinde ve çocuk ölümlerin az olmasında olumlu etkisi olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca sivil özgürlüklerin sağlandığı bir toplumda, yolsuzluğun, toplumsal ayaklanmanın ve askeri darbelerin olmayacağı da kaydedilmektedir. Sivil özgürlüklerin sınırlı olduğu toplumlarda ise, hoşnutsuzluğun baş göstereceği ifade edilmektedir (Pritchett ve Kaufmann, 1998:28).

Mbaku (1999:303)'nin Afrika ülkelerini kapsayan çalışmasında, Afrika ülkelerinde ulusal zenginliğin artması için bireysel özgürlüklerin sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Gounder ve Xayavong, 2005:6). Eğer bireysel özgürlükler sağlanırsa, özel müteşebbislerin ülkedeki yatırımlarını hızlandıracağı öngörülmektedir. Bireysel özgürlüklerin olmadığı ülkelerde, ekonomide devletin payı ağırlık kazanmaktadır. Devletin ekonomideki etkinliği ve verimliliği ise özel sektöre kıyasla oldukça düşüktür.

Sivil özgürlükler, eğitime katkıda bulunarak beşeri sermaye birikiminin artmasını sağlamaktadır (Gounder ve Xayavong, 2005:2). Beşeri sermaye birikiminin artması da, ekonomik performansa olumlu olarak yansımaktadır. Beşeri sermayenin "Japonya'nın iktisadi kalkınmasına çok büyük bir katkıda" (Sen, 2004:61) bulunduğu ve Doğu Asya ülkelerinde yaşanan ekonomik gelişmenin gerçekleşmesini sağladığı belirtilmektedir.

Sivil özgürlüklerin sağlandığı toplumlarda, tüm bireyler eşit olarak görüldüğü ve tüm bireylerin eşit haklara sahip olması amaçlandığı için toplumda kadının ikinci plana atılmasına müsaade edilmez. Kadınların, sivil özgürlüklerle elde ettiği haklar neticesinde ekonomide etkili oldukları görülmektedir.

Toplumda bireylerin özgürce seyahat etmeleri sivil özgürlükle sağlanmaktadır. Seyahat özgürlüğü, bireylerin farklı yerlerdeki iş fırsatlarından yararlanmalarına zemin hazırlamaktadır. Buna örnek olarak Afrika ülkelerini kapsayan büyüme performansını açıklayan çalışmalarda, sivil özgürlüklerin işçilerin daha yüksek ücretli bölgelere göç etmesini sağladığı ifade edilmektedir (Gounder ve Xayavong, 2005:2).

3. DEMOKRASİNİN ÖLÇÜLMESİ: DEMOKRASİ ENDEKSLERİ

Ülkelerin demokrasi ölçümlerinde değişik endeksleme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu endeksler belli kriterler baz alınarak, ülkelerin demokratik olup olmadığı ve endekste puanlama sisteminde ne kadar puan aldığı sorularına cevap vermektedir. Her çalışmanın puanlama sistemi birbirinden farklıdır ama genellikle bir ülkenin herhangi bir endekste demokrasi konusundaki konumunun diğer endekslerle karşılaştırıldığı zaman aynı olduğu görülmektedir. Endeksleme tekniğinde, her bir demokratik özellik için belli bir puan verilmekte ve her ülkenin kendine ait bir puanı olmaktadır.

Demokrasi endekslerine bakıldığında literatürde yaygın olarak Bollen Endeksi, Freedom House Endeksi, Poe ve Tate Endeksi, Polity Endeksi ve Vanhanen Endeksinin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan Freedom House endeksi, günümüzde birçok araştırmacının kullandığı bir endeks olması ve verilerinin güncel olması nedeniyle çalışmamızda da kullanıldığından daha detaylı olarak incelenecektir.

3.1. Freedom House (Dünyada Özgürlük) Endeksi

Freedom House'ın ülkelerin demokrasi sıralamasını yaptığı Dünyada Özgürlük (Freedom in the World) çalışmasının kökenin ilk olarak, 1950'li yıllarda politik eğilimleri ve bireysel özgürlüğün etkilerini analiz eden Özgürlüğün Bilançosu (Balance Sheet of Freedom) adlı raporla ortaya çıktığı görülmektedir. 1972 yılında ise Raymond D. Gastil tarafından geliştirilen ve Özgürlük Üzerine Mukayeseli Çalışma (The Comparative Study of Freedom) olarak adlandırılan çalışma ile ülke ve bölgelerin özgürlükleri politik haklar ve sivil özgürlükler başlığı altında incelenmeye başlanmıştır. Bu nedenle Dünyada Özgürlük çalışması günümüzde birçok kişi tarafından Gastil Endeksi olarak tanınmaktadır. Freedom House çalışmayı her yıl düzenli şekilde yaparak dünyada özgürlükler hakkında bilgi vermektedir

Dünyada Özgürlük çalışması özgürlüğü iki başlık altında toplayarak incelemektedir: politik haklar ve sivil özgürlükler. Politik haklar; yasal seçimlerde bireylerin özgürce oy kullanabilme hakkı, kamu görevinde yarışabilme, politik partilere ve organizasyonlara katılabilme, kamu görevinde karar verici olarak bulunabilme ve seçilebilme hakkı elde etme gibi haklarla, bireylerin politik süreçlerde özgürce katılımını kapsamaktadır. Sivil özgürlükler ise; inanç ve ifade özgürlüğü, dernek ve organizasyonel özgürlükler, hukuk düzeni ve devletin müdahalesi olmadığı özgürlükler gibi özgürlüklerin tesisini içermektedir (Freedom House, 2008a).

Freedom House, Dünyada Özgürlük adı altında yapmış olduğu çalışmada ülkeler ve bölgelerdeki yaşam standartlarının liberal demokrasiye uygun olup olmadığını incelemektedir. Freedom House endeksi, mevcut diğer endekslere kıyasla daha sağlam bir yapıdadır (Blum ve Guimarães, 2003:8). Freedom House endeksi, politik konular ile kişisel ve ekonomik alanları da kapsayan analizi nedeniyle klasik liberal demokrasinin ölçümü olarak adlandırılabilir. Bu araştırma, hükümet veya hükümetin performansını değerlendirmekten ziyade bireylerin, hak ve özgürlüklerin ne kadarını elde ettiklerini incelemektedir (Freedom House, 2008a). Bu nedenle çalışmada hak ve özgürlüklere etki eden politik ve sivil tüm etkenler araştırılmaktadır. Araştırmanın metodolojisinin her yıl yeniden gözden geçirildiği ve politik haklar ve sivil özgürlükler hakkındaki kontrol listelerinde küçük değişiklikler yapıldığı görülmektedir.

Dünyada Özgürlük araştırmasının içeriğine bakıldığında, 192 ülke ve 14 seçilmiş bölgenin demokrasi açısından durumu analiz edilmektedir. Ülkelere politik haklar ve sivil özgürlükler başlıklarında, 1'den 7'ye kadar bir puan verilmekte ve sonuç olarak ülkeler Özgür, Kısmen Özgür, Özgür Değil diye sınıflandırılmalarına ayrılmaktadır.

Dünyada Özgürlük araştırması ülkelerle ilgili bilgi verirken, ülkelerin temel politik, ekonomik ve sosyal verileri hakkında açıklamada da bulunmaktadır. Bu bilgiler: nüfus, kişi başına düşen milli gelir, ortalama yaşam süresi, dini ve etnik gruplar,

sermaye, politik haklar ve sivil özgürlükler ve ülkenin demokrasi durumudur. Ülke incelemesinde ilk olarak ülke hakkında genel bilgi verilirken, daha sonra ise politik haklar ve sivil özgürlükler konusuna değinilmektedir.

3.1.1. Puanlama Sistematığı

Daha önce belirtildiği gibi, Dünyada Özgürlük araştırmasında, ülkenin özgürlük durumu iki kriterle incelenmektedir: politik haklar ve sivil özgürlükler. Bu iki kriterle ait başlıklar altında ilgili sorular hazırlanmaktadır. Gerekli görüldüğü takdirde her yıl güncellenen bu sorular her bir ülke için uzman kişiler tarafından cevaplandırılarak ülkenin politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda almış olduğu ham puanı hesaplanmaktadır. Bu ham puan 1'den 7'ye kadar olan bir skalaya göre sınıflandırılmaktadır. Yapılan bu sınıflandırma neticesinde politik haklar ve sivil özgürlükler konularında ülkenin mevcut durumu analiz edilmektedir.

Politik haklar ve sivil özgürlükler kriterleri ilgili kontrol listeleri oluşturulmaktadır. Bu kontrol listeleri temel başlıklara ayrılmakta ve her bir başlık altında temel sorular bulunmaktadır. Bu temel soruların altında ise birden fazla detay içeren sorular yer almaktadır. Detay sorular, ilgili başlığa verilecek puanın netlik kazanmasında önemli rol üstlenmektedir.

Politik haklarla ilgili kontrol listeleri üç alt gruba ayrılmakta ve 10 temel soru sorulmaktadır: seçim süreci (3 soru), politik çoğulculuk ve katılım (4 soru) ve hükümetin performansı (3 soru). Her bir konu başlığında, ilgili temel soru baz alınarak detaylı sorular bulunmaktadır. Tablo-1'den de görüleceği üzere, politik haklarla ilgili puanlama yapılırken temel olarak, seçim demokrasinin sağlanıp sağlanmadığı ve bireylerin, muhalefet partilerin ve azınlıkların ülke yönetiminde etkili olup olmadıkları ve haklarının korunup korunmadığı incelenmektedir.

Tablo-1: Politik Haklar ile İlgili Kontrol Listeleri Soruları

Konu Başlığı	Kontrol Listeleri Soruları
Seçim Süreci	<ol style="list-style-type: none">1. Hükümet başkanı özgür ve adaletli seçimlerle seçilmekte midir?2. Yasama temsilcileri özgür ve adaletli seçimlerle seçilmekte midir?3. Seçim kanunu ve çerçevesi adaletli midir?
Politik Çoğulculuk ve Katılım	<ol style="list-style-type: none">1. Bireyler farklı görüşteki politik partilere veya diğer gruplara dahil olma hakkına sahip mi ve mevcut düzen bu farklı parti ve gruplarının meclise girmesine açık mıdır?2. Muhalefet partilerinin politik gücü elde etmesinde gerçekçi bir olasılık var mı veya önemli derecede muhalif oylardan söz etmek mümkün müdür?3. Askeri, yabancı güçler, totaliter güçler, dini gruplar, ekonomik oligarşiler veya herhangi bir güç gruplarından bağımsız biçimde bireyler politik tercihlerini belirlemekte midir?4. Kültürel, etnik, dini veya azınlık gruplar, politik haklara ve seçimlerde fırsat eşitliğine sahip olabilmekte midirler?

Konu Başlığı	Kontrol Listeleri Soruları
Hükümetin Performansı	<ol style="list-style-type: none"> Özgürce seçilmiş hükümet başkanı ve yasama temsilcileri devlet politikalarını belirleyebilmekte midir? Hükümet çalışmalarında, yolsuzluk var mıdır? Hükümet seçimlerde seçmenlere karşı sorumluluk anlayışında mı ve görevini ifa ederken açıklık ve şeffaflıkla mı yerine getirmektedir?

Kaynak: Freedom House (2008a): "Methodology"

http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=341&year=2008 (Erişim Tarihi: 23.11.2008).

Sivil özgürlüklerle ilgili kontrol listeleri ise, Tablo-2'den görüleceği üzere dört alt gruba ayrılmakta ve 15 temel soru sorulmaktadır: inanç ve ifade özgürlüğü (4 soru), dernek ve örgütsel haklar (3 soru), hukuk düzeni (4 soru) ve kişisel özgürlük ve bireysel haklar (4 Soru). Sivil özgürlüklerle ilgili yer alan kontrol listeleri sorularında, puanlamanın hassas olması için her bir başlık için detaylı sorular bulunmaktadır. Sivil özgürlüklerle ilgili puanlama yapılırken temel olarak, bireylerin inanç, fikir, düşünce, dernek kurma ve eğitim konusunda özgür olup olmadıkları, mevcut sistemde hukuk düzeninin olup olmadığı ve bireylerin mülkiyet haklarının korunup korunmadığı araştırılmaktadır.

Tablo-2: Sivil Özgürlükler ile İlgili Kontrol Listeleri Soruları

Konu Başlığı	Kontrol Listeleri Soruları
İnanç ve İfade Özgürlüğü	<ol style="list-style-type: none"> Bağımsız ve özgür basın ve kültürel ifadeleri belli eden diğer formlar mevcut mudur? Dinsel kurumlar ve topluluklar kendilerini ifade etmede ve inançlarını yaşamada özgürler midir? Akademik özgürlükler var mıdır ve eğitim sistemi politik fikirlerden bağımsız mıdır? Açık ve özgür biçimde fikir tartışmaları yapılmakta mıdır?
Dernek ve Örgütsel Haklar	<ol style="list-style-type: none"> Gösteri, halka açık tartışmalar ve meclis bulunmakta mıdır? Sivil toplum örgütleri bağımsız mıdır? Sendikalar ve diğer bağımsız örgütler bağımsız mıdır ve toplu sözleşmeler var mıdır? Profesyonel ve diğer bağımsız organizasyonlar özgür müdür?
Hukuk Düzeni	<ol style="list-style-type: none"> Yargı bağımsız mıdır? Hukuk düzeni güçlü müdür? Polis, sivil kontrol altında mıdır? Politik terör, haksız yere hapis yatma, işkence veya sürgün olayları mevcut mudur? Savaş ve isyan var mıdır? Kanun ve pratikler toplumun tüm kesimine eşit muamelede uygulanmakta mıdır?

Konu Başlığı	Kontrol Listeleri Soruları
Kişisel Özgürlük ve Bireysel Haklar	<ol style="list-style-type: none"> Devlet, bireylerin seyahat, ikamet, iş seçme veya eğitim özgürlüklerini kontrol altında tutmakta mıdır? Bireyler mülkiyet haklarına sahip midir? Özel iş aktiviteleri, hükümet kurumları, güvenlik güçleri, politik partiler/örgütler veya organize suç gruplarının baskısı altında mıdır? Cinsiyet eşitliği, evleneceği adayı seçme ve aile yapısı gibi sosyal özgürlükler var mıdır? Fırsat eşitliği var mıdır?

Kaynak: Freedom House (2008a); "Methodology"

http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=341&year=2008 (Erişim Tarihi: 23.11.2008).

Dünyada Özgürlük araştırmasında politik haklarla ilgili 10, sivil özgürlüklerle ilgili 15 soru sorulmakta ve her soru karşılığında 0 ile 4 arasında bir puan verilmektedir. "0" en düşük değeri ifade ederken, "4" hak ve özgürlüklerde en yüksek puanı göstermektedir. Bu soruların cevapları sonucu Tablo-3 ve Tablo-4'den görüleceği üzere, politik hakların en yüksek 40 puanı, sivil özgürlüklerin ise 60 puanı aldığı görülmektedir. Bu ham puanlar daha sonra 1'den 7'ye kadar bir puan verilerek bir sınıflandırma yapılmaktadır.

Tablo 3: Politik Haklar ilgili Puanlandırma

Toplam Ham Puan	Politik Haklar Sınıflandırma
36-40	1
30-35	2
24-29	3
18-23	4
12-17	5
6-11	6
0-5	7

Kaynak: Freedom House (2008a); "Methodology"

http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=341&year=2008 (Erişim Tarihi: 23.11.2008).

Tablo -4: Sivil Özgürlüklerle ilgili Puanlandırma

Toplam Ham Puan	Sivil Özgürlüklerle Sınıflandırma
53-60	1
44-52	2
35-43	3
26-34	4
17-25	5
8-16	6
0-7	7

Kaynak: Freedom House (2008a); "Methodology"

Kontrol listelerinden elde edilen toplam ham puanlar neticesinde her bir kriterin herhangi bir ülke için skalada yer aldığı puan temel alınmaktadır. Ülkenin mevcut durumu ise, politik haklar ve sivil özgürlükler ilgili olarak verilen 1'den 7'ye kadar puanların ortalaması alınarak ölçülmektedir. Ülke ya da bölge "özgür", "kısmen özgür" veya "özgür değil" diye sınıflandırılmaktadır. 1,0 ile 2,5 puan arası "özgür", 3,0 ile 5,0 puan arası "kısmen özgür" ve 5,5 ile 7,0 puan arası ise "özgür değil" olarak tanımlanmaktadır.

Tablo-5, politik haklar ve sivil özgürlükler ile ilgili olarak verilen puanların hangi anlama geldiği gösterilmektedir. Politik haklarla ilgili olarak herhangi bir ülkeye 1 puan verilmesi o ülkede seçimlerin özgür ve adaletli yapıldığı, ülke yönetiminde etkili muhalefet partilerinin ve rakip partilerinin olduğu ve azınlık haklarının korunduğu manasını taşımaktadır. Sivil özgürlüklerle ilgili olarak ise bir ülkenin 1 puan alması, o ülkede bireylerin inanç, fikir, düşünce, dernek kurma, eğitim, seçilme konusunda özgür oldukları, hukuk düzeninin olduğu ve mülkiyet haklarının korunduğu anlamı taşımaktadır.

Tablo-5: Politik Haklar ve Sivil Özgürlüklerin Puanlama Kriterleri

	Puan	Kriterler
Politik Haklar	1 Puan	Özgür ve adaletli seçimler Ülke yönetiminde etkili muhalefet partiler ve rakip partiler Azınlık hakları
	2 Puan	Yolsuzluk Şiddet Azınlıklara karşı politik ayrımcılık Yabancı ülkeler ve askerlerin politika üzerindeki etkileri
	3, 4, 5 Puan	İç savaş Politikadaki askeriye'nin etkisi Adaletsiz seçimler Tek parti iktidarı
	6 Puan	Askeri cunta, tek parti, diktatör, veya dinsel grupların iktidarı
	7 Puan	Politik hakların olmaması Rejim baskıları İç savaş çatışmaları Aşırı şiddet

	Puan	Kriterler
Sivil Özgürlükler	1 Puan	Fikir, meclis, dernek, eğitim ve din alanında özgürlükler Hukuk düzeni Mülkiyet Hakkı
	2 Puan	Özgürlüklerin birkaçında eksiklikler
	3, 4, 5 Puan	Sansürler Politik terör Dernek kurmada özgür olmama
	6 Puan	İfade ve dernek kurmada sınırlamalar Politik tutuklamalar Politik sınırlamalar Sınırlı haklar (Dini ve sosyal özgürlüklerin ve mülkiyet haklarının olmaması gibi)
	7 Puan	Sıfır özgürlük

Kaynak: Freedom House (2008a); "Methodology"

http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=341&year=2008 (Erişim Tarihi: 23.11.2008).

Dünyada Özgürlük çalışması, ülkelerdeki hak ve özgürlüklerin diğer ülkelerle kıyaslanmasını yapmaktadır. Bir ülkenin Özgür ülke kategorisinde yer alması o ülkede hak ve özgürlüklerin tam manasıyla sağlandığını ifade etmekten ziyade, o ülkenin Kısmen Özgür veya Özgür Değil kategorilerinde yer alan bir başka ülkeden daha özgür olduğunu ifade etmektedir.

Politik haklar ve sivil özgürlüklerle ilgili verilen puanlamaların her ülke için birbirine yakın sonucu aldığı görülmektedir. Çünkü ülke politik haklar kriterinde 7 puanı almışsa, ülkenin sivil özgürlükler kriterinde 1 puanı alması beklenemez. Politik haklar ve sivil özgürlükler bu bakımdan birbirini tamamlar nitelik taşımaktadırlar.

4. DEMOKRASİ VE EKONOMİK BÜYÜME-KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında ilişki olduğu konusunda net bir görüş birliği yoktur. Bu konuda kimi teorisyenler herhangi bir ilişki olmadığını ifade ederlerken, kimileri de bir ilişki olduğunu ifade etmektedirler. Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki var olan ilişkinin yapısı hakkında ise iki farklı görüş ortaya atılmaktadır. Görüşlerden biri pozitif bir ilişkinin varlığından söz ederken, diğeri ise negatif bir ilişkinin olduğu tezini savunmaktadır.

Brunetti (1997), Gastil endeksini kullanarak yaptığı 17 ampirik çalışmanın; 9'unda ilişkinin olmadığını, 4'ünde olumsuz ilişki olduğunu ve diğer 4'ünde ise kırılgan olumlu ilişki olduğunu bulmuştur. Brunetti (1997), böylelikle demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda bir netlik olmadığını belirtmektedir (akt. Mobarak (2005:355).

Aşağıda demokrasi ekonomik büyüme-kalkınma arasındaki ilişkiye ilişkin bu farklı görüşler tartışılacaktır.

4.1. Demokrasi ve Ekonomik Büyüme-Kalkınma Arasında İlişkinin Olmadığını Savunan Görüşler

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan çalışmalardan bazıları, demokrasi ve ekonomik büyüme arasında bir bağın olmadığını veya bu ilişkinin güçlü olmadığını yönünde sonuçlanmıştır. Ekonomik yönden gelişmiş ülkelerin demokratik yönden de iyi durumda oldukları görülse de, mevcut literatürde bu iki olgu arasında güçlü bir bağın olmadığını savunan çalışmalar da bulunmaktadır.

Demokrasinin mi, yoksa diğer sistemlerin mi ülke büyümesine katkısının daha fazla olduğuna yönelik görüşler farklılık arz etmektedir. Rao (1984) tasarruf ve ekonomik büyümeyi tetikleyici etkisinden dolayı diktatörlüğün kalkınmadaki önemine dikkat çekerken, Olson (1992) ise tersine, diktatörlüğün kendi yapısındaki verimsizliği nedeniyle mülkiyet ve bireysel hakların sağlandığı ekonomilerin daha başarılı olduğunu ifade etmektedir (Moore, 2008:11). Olson, diktatörlüğün kaynakların verimli olmasını engellemesinin nedeni olarak, ülkeyi yönetenlerin oyunu istedikleri gibi oynamasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu görüşlere ek olarak Asya Kaplanları olarak bilinen ülkeler ve özellikle Çin'in ekonomik büyümesinde demokratik olmayan unsurların varlığı ve öte yandan günümüz gelişmiş ülkelerinde demokrasinin yaygın olması bu konu hakkında araştırmacıları çelişkiye düşürmektedir. Demokratik olmayan ülkelere ekonomik büyüme sağlansa da, bu ekonomik büyümenin yukarıda da belirtildiği üzere ülkeyi yönetenlerin oyunu istedikleri gibi oynamasından ve kendi menfaatlerini ön planda tutarak ülke kaynaklarını israf etmelerinden kaynaklanmaktadır. Demokratik rejimlerde ise demokratik yapıların oluşturulmasında temel amaç halkın menfaati olduğu için, ülkenin menfaatlerine ters düşecek herhangi bir davranış söz konusu olmayacaktır.

Olk (2003:32)'un yapmış olduğu çalışmada, Afrika'daki kurumsal demokrasi ile ekonomik büyüme seviyesi arasındaki herhangi bir ilişkinin olmadığını bulunmuştur. Ayrıca, ekonomik performansın iyi olmasında demokrasinin bir etkisi olmadığını da yapılan ampirik çalışmada ispatlanmıştır.

Sirowy ve Inkeles (1990)'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişik dönemleri kapsayan ampirik çalışmasında, demokrasi ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişkinin olmadığını gösterilmektedir (Moore, 2008:11). Benzer bir sonucun Sala-i-Martin vd. (2004)'in yapmış olduğu çalışmada da ortaya çıkmıştır. 1960-1996 yılları arasında 88 ülkeyi kapsayan bu çalışmada politik haklar ile büyüme arasında güçlü bir bağ bulunmadığı ifade edilmektedir (Chheng, 2008:2).

4.2. Demokrasinin Ekonomik Büyüme-Kalkınma Üzerindeki Olumsuz Etkisi Olduğunu Savunan Görüşler

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yapılan çalışmaların önemli bir kısmı bu iki olgu arasında bir ilişkiden söz etmekte ama kimi

araştırma sonuçlarında bu ilişkinin olumlu olduğu ifade edilirken, kimi araştırma sonuçlarında ise bu ilişkinin olumsuz olduğu belirtilmektedir.

Barro'nun 1994 yılındaki, demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ve 1960 ve 1990 dönemlerini kapsayan çalışmasında, demokrasinin genel olarak büyüme üzerinde olumsuz etkisinin olduğu ifade edilmektedir (Narayan, 2003:9). Demokrasi seviyesinin ilk başlarda, belli gelişim seviyesine ulaşana kadar büyüme üzerinde olumlu etkide bulunduğu ama demokrasi seviyesinin olgunluğa ulaştıktan sonra ise büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunduğu vurgulanmaktadır. Demokratik yönetimde belli aşama kaydetmiş ülkelerde, politik haklardaki az bir gelişmenin ekonomik büyüme ve yatırımlarında zayıflamaya neden olacağı ifade edilmektedir (Barro, 1996:37). Barro'nun görüşüne benzer bir görüş Stephanie Olk'un 2003 yılındaki araştırmasında da dile getirilmektedir. Olk (2003:31), demokrasinin, ekonomik büyümenin bir fonksiyonu olarak düşünüldüğünde S-eğrisi şeklinde olduğunu belirtmektedir. İlk başlarda demokrasinin olmadığı, bazı ekonomik gelişmeler neticesinde ülke politik sisteminin giderek artan bir şekilde iyileşme gösterdiği ve daha fazla demokratikleştiği ve demokrasinin sonuçta tam manasıyla kurulduğunda ise daha fazla gelişemeyeceği düşünülmektedir.

Demokrasinin, büyüme üzerinde olumsuz etkisinin olacağına yönelik bir diğer görüşte de demokratik kurumların, belli gruplardan göreceği baskı nedeniyle büyümede olumsuz sonuçların çıkmasına neden olacağıdır. Desteklenen endüstriler ve şirketlerin piyasalarda başarısız oldukları görülmektedir (Moore, 2008:11). Ekonomide başarısızlık gösteren şirketlere yardım etmek, verimli olan diğer şirketlerin ekonomiye katkısını azaltacağından ekonomik büyümenin sağlanamayacağı ifade edilmektedir. Bu bakış açısıyla demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisi olacağı ifade edilmektedir.

Tavares ve Wacziarg (2001:1358), demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında, demokrasinin fiziksel sermaye yatırımların azalmasındaki ve hükümet harcamaların artmasındaki maliyet etkisinden dolayı büyüme üzerinde olumsuz etkisinin görüldüğünü belirtilmektedir.

4.3. Demokrasinin Ekonomik Büyüme-Kalkınma Üzerindeki Olumlu Etkisi Olduğunu Savunan Görüşler

Demokrasi'nin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi olduğunu savunan araştırmacılar demokrasinin ya doğrudan olarak ya da dolaylı olarak ekonomik büyümeye etkisi olacağını savunmaktadırlar. Buna göre demokrasi, kurumsal yapıyı bireysel hak ve özgürlüklerin temin edildiği biçimde değiştirerek bireylerin ve firmaların ekonomiye katkısını artırmakta ve ekonomik büyümeye olumlu bir etki yapmaktadır.

Demokrasi, diğer sistemlerin aksine bireyin ve toplumun menfaatini temel aldığı için, ülke refahını artırıcı çalışmaların ve yatırımların yapılmasına imkan sağlamaktadır. Diğer sistemlerde ise, politik gücü elinde bulduranların kendi menfaatleri lehine ülke kaynaklarını kullandıkları ifade edilmektedir. Barro (1996:33), eğer diktatör sahip olduğu gücü ülkenin refahını çalmak ve üretken olmayan alanlarda yatırım yapmak için

kullanırsa, otokrasi yönetiminin büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunacağını ifade etmekte olup, Afrika'daki birçok devletin, Latin Amerika'daki bazı devletlerin, Doğu Avrupa'daki eski bazı devletlerin ve Filipinlerdeki Markos hükümetinin bu tür devletlere örnek olarak verilebileceğini kaydetmektedir.

Tavares ve Wacziarg (2001) demokrasinin, beşeri sermaye birikimini büyütürken ve gelir eşitsizliğinin azaltarak büyüme katkı yaptığını ifade etmektedirler.

Helliwell (1994) Gastil endeksini kullanarak yapmış olduğu çalışmada, politik haklar ve sivil özgürlüklerin GSYİH ve ortaokula gitme oranı ile doğru orantılı olduğunu bulmuştur (Barro, 1996:42). Ortaokula gitme oranının yüksekliği, ülkelerin beşeri sermaye açısından iyi durumda olduklarının bir göstergesi olarak kabul edildiğinde, ekonomik büyüme katkısı olması beklenir.

Feng'in 1997'deki, demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ve 1960 ve 1980 dönemlerini kapsayan çalışmasında, düzenli hükümet değişimlerinin büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu fakat rejim değişikliklerinin ise büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğu kaydedilmektedir (Narayan, 2003:9). Bu nedenle demokrasinin düzenli hükümet değişimlerine yol açması ve rejim değişikliklerine engel olması nedeniyle büyüme üzerinde dolaylı olarak olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Demokrasinin büyüme üzerindeki dolaylı etkisinin bir diğer ispatını da Rivera-Batiz'in 2002 yılındaki, yapmış olduğu çalışma göstermektedir. Rivera-Batiz, demokrasinin yönetim kalitesinde olumlu etkisi olduğunu belirtmekte olup, yönetim kalitesindeki iyileşmesinin ise, buluşlara yol açtığını ve dolayısıyla teknolojik gelişmenin ortaya çıktığını ifade etmektedir (akt. Narayan, 2003:9). Teknolojik gelişme de doğal olarak büyüme üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır.

4.4. Ekonomik Büyüme-Kalkınmanın Demokrasiye Etkisi

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin tek taraflı olmadığı birçok araştırmacı tarafından dile getirilmektedir. Bu etkileşimin karşılıklı olduğu ifade edilmektedir. Demokrasinin ülkelerinin ekonomik büyümesinde etkisi olduğu gibi, ekonomik büyümenin de ülkenin demokratikleşme sürecinde önemli katkısı olduğu görülmektedir. Lipset Hipotezi olarak literatüre geçmiş olan hipotezde, demokratik kuralların oluşmasının ön şartı olarak ekonomik kalkınmanın olması gerektiği vurgulanmaktadır (Haggard ve Kaufman, 1995:27). Lipset Hipotezine göre refah seviyesinin, demokratik gelişmeye önemli etkisi vardır. Ekonomik büyümenin demokrasiye etkisine bakıldığında konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda genellikle olumlu bir etkiden söz edilmektedir. Huber vd. (1999) ile Barro (1999)'un yapmış olduğu çalışmalarda ekonomik performansın, ülkelerin demokratikleşmesinde önemli rol oynadığı belirtilmektedir (akt. Vega-Gordillo ve Alvarez-Arce, 2003:204). "Ekonomik büyümenin yan ürünü olarak demokratikleşmenin ortaya çıkması" (Olk, 2003:14) görüşü ekonomik büyümenin sağlanması sonucunda demokratikleşme konusunda önemli aşamanın kaydedileceği anlamına gelmektedir.

Ekonomik büyümenin, demokrasi üzerindeki olumlu etkisi dolaylı olarak görülmektedir sürdürülebilir büyümede tetikleyici rol üstlenen tasarruf ve yatırımlar toplumda değişimin yaşanmasına ve sonuçta demokrasinin kurulmasında katkıda

bulunmaktadır (Olk, 2003:14). Toplumda yaşanan değişim, bireylerin hak ve özgürlüklerinin sağlandığı kurumsal yapıdaki gelişimle kendini göstermektedir. Toplumdaki teknolojik gelişmeler ve verimlilik artışı nedeniyle toplum değişim geçirerek, demokratik unsurların daha da arttığı görülmektedir. Sonuçta ekonomik büyüme demokratikleşme üzerinde olumlu etkisi yaramaktadır.

Cervellati vd. (2006:34) daha zengin ülkelerin daha fazla demokratik olmaya yakın oldukları ve demokratik dönüşümü daha hızlı gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Zengin ülkelerin demokratikleşmelerinin temel nedeni olarak, Olk (2003:15), demokrasinin zengin toplumlarda hayatını daha kolay idame ettirmesini göstermektedir. Zengin toplumlar politik hakları talep etmekte ve azınlıklara karşı daha müsamahakar olmaktadır (Moore, 2008:23).

Japonya ve Batı ülkelerinin ekonomilerini 1820'lerden itibaren incelemeye alan Angus Maddison (1982), 1820 ile 1980 arasındaki 160 yıllık süre zarfında incelenen 16 ülkenin toplam üretiminin 60 kat ve kişi başına düşen ürün miktarının 13 kat ve nüfusun 4 kat arttığını ve bu ülkelerde demokratik eğilimler ve özgürlüklerin hızla yayıldığını belirtmektedir (Moore, 2008:3).

Politik istikrarsızlığın nedenlerinden biri de ekonomik yönden gelişmemiş ülkelerde ortaya çıkan krizlerdir. Afrika ekonomilerindeki zayıf performansların analiz edildiği çalışmalarda, savaşın ekonomik maliyetinin çok yüksek olduğu, askeri darbeler ve kargaşanın politik istikrarsızlığa ve ekonomik yönden zayıflamaya neden olduğu ve mülkiyet haklarından yoksunluğun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği görülmektedir (Gounder ve Xayavong, 2005:5). Benzer düşünce Barro (1996)'nun çalışmasında da vurgulanmaktadır. Barro (1996:38) ekonomik kalkınma yönünden zayıf ülkelerin sürdürülebilir bir demokrasiyi sağlayamadıklarını ifade etmektedir. Barro (1996), bu düşüncesine, 1960'ların Afrika'sında yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerin çoğunda politik özgürlüklerin uzun soluklu olmamasıyla destek bulmaktadır. Buna karşın, ekonomik yönden iyi durumda olan ama demokratik olmayan rejimlerle yönetilen Şili, Güney Kore, Tayvan, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerin ise demokratik olacağına yönelik daha fazla eğilim olduğu kaydedilmektedir.

Ekonomik yönden gelişmiş ülkelerde, halkın artan refah seviyesi bireyi yaşamın merkezine alan ve bireye temel hak ve özgürlüklerini veren demokrasi rejimini daha ön plana çıkarmaktadır. Böylelikle ekonomik performansın gelişmesi, demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesinde olumlu etkide bulunmaktadır.

5. TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden itibaren demokratik esaslara dayanan bir devlet hüviyetinde bulunma amacı güttüğü bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında mevcut altyapıların yetersiz olması nedeniyle çok partili hayata gerçek anlamda geçiş dönemi ancak 1950'li yıllardan itibaren görülmeye başlanmıştır. Çok partili hayata geçiş, demokrasinin tam manasıyla sağlandığını ifade etmemekle birlikte demokrasinin en önemli aşamalarından birinin sağlandığı anlamına gelmektedir.

Türkiye’de demokratik gelişimlerin zaman zaman askıya alındığı dönemler olmuş olup, bu dönemlerde askeri darbelerin etkisi görülmektedir. Bu oluşumlar nedeniyle bireysel hak ve özgürlüklerin askıya alındığı ve ekonomik yönden geri kaldığı bilinmektedir. Ama geçmişten günümüze doğru bir araştırma yapılırsa Türkiye’nin demokrasi konusunda önemli adımlar attığı görülmektedir. Bu önemli adımlarda Türkiye’nin uluslararası arenada boy göstermesi ve AB’ye girme konusunda yürütmüş olduğu çalışmalar önemli rol oynamaktadır.

Türkiye’de demokrasinin ne durumda olduğuna yönelik yapılan araştırmalar, ülkemizin demokrasi konusunda nerde olduğunu ve bu konuda nelerin yapıldığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Türkiye’de demokrasi alanında yapılan çalışmalar ve mevcut durum, ülkemizin demokrasi alanında henüz iyi bir konumda olduğunu göstermemektedir. Ancak AB ile yürütülen müzakereler neticesinde ülkemizde demokrasi alanında önemli gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir.

Türkiye’de seçimler adaletli ve özgür bir biçimde yapılmaktadır. Ülke yönetiminde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) etken durumdadır. TBMM, 550 kişilik milletvekili ve 5 yılda bir yapılan seçimler ile temsili demokrasinin gerçekleşmesinde katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de seçimlerin adaletli ve özgür yapılmasına karşın %10 seçim barajı, ülke vatandaşlarının tam manasıyla temsil edilmediğini göstermektedir. “Seçimlerle ilgili başta gelen sorunun, seçim sisteminde öngörülen berajdan kaynaklanması” (TÜSİAD, 2006:240) ve bazı partilerin yargılama süreciyle karşı karşıya kalması Türkiye’nin demokrasi konusundaki eksiklikleri olarak görülmektedir.

Türkiye’de darbelerin askeri yönetimler tarafından gerçekleşmesi ve son yıllarda tam manasıyla olmasa da askeri yönetimlerin baskısının yaşandığı görülmektedir. 1997’de “yumuşak bir darbenin” (Freedom House, 2008b) meydana gelmesi ve 2007 yılında gerçekleşen “27 Nisan Muhtırası” ile askerlerin ülke yönetimde etkili unsurlardan biri olduklarını göstermektedir. Son yıllarda yapılan kanuni düzenlemelerle askerlerin ülke yönetimdeki etkisinde önemli değişimler yaşandığı bilinmektedir. 1997 sonrasında, özellikle Milli Güvenlik Kurulu’nun yapısı ve görevleriyle ilgili değişikliklerle, bu alanda da demokrasi yönünde önemli adımlar atılmıştır (TÜSİAD, 2006:239-240). Haziran 2006’da Askeri Ceza Kanunu’nun ilgili hükümlerini değiştiren kanunla barış zamanında ve askeri personel ile birlikte suç işlenmediği durumda, Askeri Mahkemeler’in, sivilleri yargılama yetkisinin kaldırılması sivil/asker ilişkilerinde önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir (EU, 2006:7-8). 2004 yılında kanunda yapılan değişiklikle Milli Güvenlik Kurulu (MGK)’nda askerlerden ziyade sivillerin çoğunlukta yer alması ve MGK kararlarının tavsiye niteliği taşıması demokrasi adına güzel bir gelişme olarak görülmektedir. Askeri alanda görülen bu gelişmelere rağmen “askerlerin politika yapmadaki etkinlikleri devam etmekte ve fikirleri basının ilgisini çekmektedir (Freedom House, 2008b).”

Türkiye’nin 2005 yılında AB ile müzakerelere başlamasıyla, ülkenin kurumsal yapılarında önemli demokratik gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu çalışmalar neticesinde yolsuzluk konusunda oldukça önemli adımların atıldığı bilinmektedir. Türkiye’nin, Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International - TI) tarafından yayınlanan Yolsuzluk Algılama Endeksi (Corruption Perceptions Index - CPI)

çalışması verileri baz alındığında 2004 CPI verileri göre 146 ülke arasında 77. sıradaki konumundan gelişme göstererek 180 ülkeyi kapsayan 2008 CPI çalışması verilerine göre 58. sıraya gelmesi yolsuzluk konusunda yapılan olumlu gelişmeleri göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Türkiye'nin yolsuzluk konusunda gelişme göstermesine rağmen, hala yolsuzluk konusunda iyi durumda olmadığı söylenebilir. CPI puanına göre³ Türkiye'nin 1980 ile 2008 yılları arasında 3 ile 4 puan arasında bir puanlar aldığı ve bu puanların en yüksek puan olan 10 puana göre oldukça aşağı seviyede kaldığı görülmektedir.

Türkiye'de demokrasi konusunda yapılan eleştirilerden önemli biri de etnik gruplara karşı eşit muamele yapılmadığı yönündedir. AB ile süren müzakereler neticesinde etnik gruplara yönelik ana dilde yayın yapılmasına yönelik girişimler (TRT-6'nın Kürtçe yayına başlaması gibi) bu konuda görülen önemli gelişmeler arasında yer almasına rağmen yapılan çalışmaların etnik grupları tam olarak tatmin ettiği söylenemez.

Demokrasinin ülke içinde etken olması kurumsal yapıların demokratik esaslara göre düzenlenmesiyle sağlanmaktadır. Kurumsal yapılardan biri olan yasama organında demokratik oluşumların temin edilmesi bu bağlamda oldukça önemlidir. Türkiye'deki yasama organının mevcut durumu incelendiğinde, yasama organına seçme ve seçilme hakkının genişletilmesi ve seçilme yaşının düşürülmesi önemli gelişmeler olarak görülmekle birlikte, yasama dokunulmazlığı ile ilgili sorunun giderilememesi kurumsal yapılarda istenen demokratik gelişimin henüz sağlanmadığını göstermektedir (TÜSİAD, 2006:240).

Kurumsal yapılarda önemli demokratik gelişimlerden biri olan yönetimlerin yerelleşmesi alanında birkaç önemli girişim olduysa da, bu konuda dikkate değer sonuç alınmadığı bilinmektedir. Yerel yönetimler alanında bir reformun yapılabilmesi için, öncelikle Anayasa'da değişiklik yapılması şartı bulunsa da, bunun gerçekleştirilemediği ve bu nedenle, yerel yönetimler alanında yapılan değişikliklerin yetersiz kaldığı ifade edilmektedir (TÜSİAD, 2006:240).

Basın özgürlüğü Türkiye'de her ne kadar sıkça üzerinde durulan bir konu olsa da, gazeteci ve yazarların kendi fikir ve düşüncelerinden dolayı tutuklanması veya yargılanması halen devam etmektedir. Ayrıca AB ile süren müzakere çerçevesinde 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren yeni Ceza Kanunu'nun gazeteciler için hala sınırlamalar içermesi dikkat çekmektedir (Reporters Without Borders, 2006:102). "Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun, medya organlarına sınırlamalar getirmesi, basın organlarının neredeyse hepsinin diğer sektörle ilişkisi olan devasa holding şirketlere ait olması" (Freedom House, 2008b) ve internete uygulanan sansürler nedeniyle Türkiye'nin henüz basın özgürlüğünü tam manasıyla gerçekleştirmediğini göstermektedir. Freedom House'ın her yıl yayınladığı Basın Özgürlüğü 2007 (Freedom

³ CPI puanına göre "0 puan" yolsuzluğun en yüksek seviyede olduğu durumu belirtirken, "10 puan" ise yolsuzluğun olmadığı durumu ifade etmektedir.

of the Press 2007) raporuna göre, Türkiye'nin Dünya Basın Özgürlüğü sıralamasında 105. sırada ve "Kısmen Özgür" ülkeler kategorisinde yer alması ve Reporters Without Borders For Press Freedom tarafından yayınlanan 2008 Basın Özgürlüğü Endeksi'ne (World Press Freedom Index 2008) göre ise Türkiye'nin 102. sırada yer alması Türkiye'de basın özgürlüğünün yeterince sağlanmadığını göstermektedir.

Terörizmi önlemeye yönelik Haziran 2006 yılında Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişikliklerin basın, ifade ve medya özgürlüğüne yasal sınırlamalar getirdiği Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı 2006 İlerleme Raporu'nda ifade edilmektedir. Benzer düşünce Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)'nin Aralık 2006 yılında yayınlamış olduğu Türk Demokrasisinde 130 Yıl (1876-2006) raporunda da dile getirilmektedir.

Türkiye'de yaşayan vatandaşların çoğunluğunun Müslüman bireylerden oluşmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti laikliği benimsemiş bir yönetim tarzına sahiptir. ABD Dış İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan 2008 Uluslararası Din Özgürlüğü Raporu (2008 International Religious Freedom Report)'na göre hükümetin politikası ve uygulamaları genellikle insanların dinlerini özgürce yaşamalarını desteklediği; ancak devlet politikası, üniversiteler de dahil olmak üzere, kamu kurum ve kuruluşlarında, dinî gruplara ve dinî ifadelerle bazı kısıtlamalar getirildiği ifade edilmektedir. Aynı raporda Alevilerin ibadet yapabilmek için "cem evlerini" kullanmalarının yasak olduğu da belirtilmektedir.

Freedom House'ın ülkelerin sivil özgürlükler konusunda yaptığı çalışmaları dikkate alarak hazırladığı kontrol listeleri sorularından biri de akademik özgürlüklerin olup olmadığıdır. Freedom House'ın Türkiye ile ilgili akademik özgürlükler konusunda yaptığı değerlendirmede dini ve etnik konularda birtakım sansürlerin akademik hayatta da yaşandığı vurgulanmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının son yıllarda politika yapma konusunda önemli etkileri olduğu bilinen bir gerçektir. Son yıllarda kaydedilen gelişmeler neticesinde gösteri ve yürüyüş yapılmasında önemli derecede özgürlükler ve haklar sağlanmasına karşın, bazı gösterilerde polislin şiddete başvurduğu görülmektedir. Ayrıca, bazı sivil toplum kuruluşu yetkililerinin ölüm tehditleri aldıkları da ifade edilmektedir.

Sendika haklarına bakıldığında gerekli kanuni düzenlemelerin yer almasına karşın, uygulamada sendikaların baskı altında tutulduğu görülmektedir. Eğitim-Sen'in tüzüğünde yer alan "ana dilde eğitim" hakkı Yargıtay Genel Kurulu kararı nedeniyle tüzükten çıkarılması sendikalar üzerindeki baskılara örnek olarak verilmektedir.

Türkiye'de yargı bağımsızlığı ülkemiz adına demokrasi açısından önemli bir üstünlük olarak görülmektedir. Buna karşın, hükümetin atamalarda ve finans konusunda yargıya doğrudan etkisi bulunduğu ifade edilmektedir (Freedom House, 2008b). AB ile yürütülen müzakereler çerçevesinde, yargı konusunda yürürlüğe girecek olan kanunlarla bireylerin hak ve özgürlüklerine daha da fazla önem verileceği görülmektedir. Ölüm cezasının 2004 yılında kalkması, Devlet Güvenlik Mahkemelerin kaldırılması, bazı Kürt siyasetçilerin uzun bir mahkumiyetten sonra serbest bırakılması, hapis hane koşullarının iyileştirilmesi, işkencelerin önlenmesine yönelik çalışmaların yapılması ve özür lülere

yönelik kanunun yürürlüğe girmesi yargı konusunda atılan en önemli demokratik adımlardandır.

Yargı konusunda görülen demokratik gelişmeler, bireylerin hak ve özgürlüklerinin tam manasıyla sağlandığı manasına gelmemektedir. “Hukukun üstünlüğünün sağlanmasında yaşanan sorunlar” (TÜSİAD, 2006:241) demokratikleşme konusundaki en büyük engellerden biri olarak görülmektedir.

Ülkelerin demokrasi konusundaki durumları ile ilgili olarak mülkiyet hakları oldukça önemli yer tutmaktadır. Freedom House’ın sivil özgürlükler konusunda yaptığı çalışmaları dikkate alarak hazırladığı kontrol listeleri sorularından biri de bireylerin mülkiyet haklarına sahip olup olmadığıdır. Türkiye’de mülkiyet haklarının genellikle sağlanması ve bu konuda tüm vatandaşlara eşit muamele yapılması demokrasi adına oldukça önemli bir olgudur.

Bireylerin hak ve özgürlüklerinden bahsedilirken, toplumu oluşturan tüm unsurların kadın erkek ayrımı gözetmeden eşit haklara sahip olması vurgulanmaktadır. Türkiye’nin 5 Aralık 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkını veren ilk Avrupa ülkesi olmasına karşın, günümüzde kadınlara birçok alanda baskı ve sınırlamaların yer aldığı kayda değer bir gerçektir. Kadınların kanunlar önünde eşit haklara sahip olduğuna yönelik girişimlerin bulunması; onların iş alımında ayrımcılığa maruz kaldığı ve hükümette yeterince temsil edilmediği gerçeğini değiştirmemektedir (Freedom House, 2008b). Töre cinayetlerin de, kırsal kesimlerden, şehirlere taşınması kadınların uğradığı haksızlıklara bir yenisini daha eklemektedir.

Demokrasinin Türkiye’deki konumuna, yukarıdaki bahsedilenler ışığında bakıldığında, bireysel hak ve özgürlüklerin henüz tam manasıyla sağlanmadığı açığa çıkmaktadır. Freedom House’ın her yıl yayınladığı Dünyada Özgürlük araştırmasında da benzer düşünce ifade edilmektedir. Freedom House, Dünyada Özgürlük araştırmasıyla, Türkiye’yi 1972 yılından beri politik ve sivil özgürlükler ve 1980 yılından beri ise basın özgürlüğü konusunda incelemektedir. Dünyada Özgürlük 2008 çalışmasında Türkiye’nin politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda 7 üzerinden 3’er puan alarak “Kısmen Özgür” ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir⁴. Türkiye basın özgürlüğünde de “Kısmen Özgür” ülkeler arasında yer almaktadır.

6. SONUÇ

Demokrasi ve ekonomik büyüme ve kalkınma arasındaki ilişki hakkında literatürde bir görüş birliği olmadığı görülmektedir. Çalışmaların bir kısmı bu ikisi arasında bir ilişki olmadığını savunurken, bir kısmı negatif, bir kısmı da pozitif ilişkinin olduğunu savunmaktadırlar.

Demokrasi ve ekonomik büyüme ve kalkınma arasında bir ilişki olmadığını savunanlar tasarruf ve ekonomik büyümeyi tetikleyici etkisinden dolayı diktatörlüğün

⁴ Freedom House’ın 1972 yılından itibaren Türkiye ile ilgili olarak demokrasi endeksi puanı Ek-1’de verilmektedir.

kalkınmada daha önemli olduğunu ileri sürmektedirler. Ayrıca, Asya Kaplanları olarak bilinen ülkeler ve özellikle Çin'in demokratik olmayan kurumsal yapılara sahip olmalarına rağmen ekonomik başarılarına dikkat çekmektedirler. İlişkinin negatif yönlü olduğuna savunanlar ise demokrasinin ilk başlarda, belli gelişim seviyesine ulaşıncaya kadar büyüme üzerinde olumlu etkisi bulursa bile demokrasi seviyesinin olgunluğa ulaştıktan sonra ise büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunacağını vurgulanmaktadır. Çünkü demokrasinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan ve güçlenen baskı grupları kaynakların kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmasını talep ederek kaynakların etkin dağılımını bozabilmektedirler. Pozitif yönlü ilişki olduğuna savunanlara göre ise, demokrasi, doğrudan ya da dolaylı olarak, kurumsal yapıyı bireysel hak ve özgürlüklerin temin edildiği biçimde değiştirerek ekonomik aktörlerin ekonomiye katkısını artırmakta ve ekonomik büyümeye olumlu bir etki yapmaktadır. Çünkü demokratik olmayan ülkelerde yönetimi elinde bulunduranlar sahip oldukları gücü ülkenin refahını çalmak ve üretken olmayan alanlarda yatırım yapmak için kullanırlarsa, bunun büyüme üzerinde olumsuz etkisi olacağı açıktır. Afrika'daki birçok devletin, Latin Amerika'daki bazı devletlerin, Doğu Avrupa'daki eski bazı devletlerin ve Filipinlerdeki Markos hükümetinin bu tür devletlere örnek olarak verilebileceği kaydedilmektedir.

Türkiye'nin demokrasi konusunda özellikle 1950'den sonra başlayan süreçte önemli ilerlemeler kaydettiği, yaşanan dört askeri darbeye rağmen demokrasinin geliştiği görülmektedir. AB giriş sürecinde hızlanan yasal ve kurumsal değişimlerin Türkiye'yi daha demokratik bir ülke konumuna yaklaştırdığı söylenebilir. Ancak henüz gelişmiş demokrasilerin düzeyinde olmadığı da açıktır.

Sonuç olarak, Türkiye'de demokrasinin henüz tam rayına oturmamış olması Türkiye'nin yapılan araştırmalarda "Kısmen Özgür" ülke konumunda yer alması, Türkiye'de demokratik değişimlerin ilerlemeyeceği anlamına gelmemektedir. Demokrasinin bir süreç olması ve zaman alması nedeniyle Türkiye'nin demokrasi konusunda kat edeceği mesafelerin bir hayli uzun olacağı bir gerçektir.

KAYNAKLAR:

- Acemoglu, Daron, Simon Johnson ve James Robinson (2005); "Institutions As The Fundamental Cause Of Long-Run Growth," *Handbook of Economic Growth*, (Der.: Philippe Aghion and Steven N. Durlauf), North-Holland.
- Aktan, Coşkun Can (1999); "21. Yüzyıl ve Anayasal Demokrasi," *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 29, s. 600-606.
- Barro, Robert J. (1996); "Determinants Of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study," *NBER Working Paper*, Sayı 5698, s. 1-79.
- Blum, Stefan ve Ricardo Guimarães (2003); "Do the Poor Need Democracy? Tracing The Debate On Democracy And Pro-Poor Development," http://www.zef.de/module/register/media/cb91_ZEF%20Term%20Paper%20Blum-Guimaraes.pdf, (Erişim Tarihi: 23.11.2008).

- Cervellati, Matteo, Piergiuseppe Fortunato ve Uwe Sunde (2006); "Growth And Endogenous Political Institutions," *Institutions and Growth*, (Der.: Theo S Eicher ve Cecilia Garcia-Penalosa), MIT Press.
- Chheng, Kimlong (2008); "How Do Economic Freedom And Investment Affect Economic Growth?," <http://129.3.20.41/eps/mac/papers/0509/0509021.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.11.2008).
- Dahl, Robert A. (1989); *Democracy And Its Critics*, Yale University Press, New Haven.
- Dalton, Russel J., Susan E. Scarrow ve Bruce E. Cain (2003); "Democracy Transformed?: Expanding Political Opportunities In Advanced Industrial Democracies," *Center for the Study of Democracy*, <http://repositories.cdlib.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=csd>, (Erişim Tarihi: 23.11.2008).
- Diamond, Larry (1997); "Is The Third Wave Of Democratization Over? An Empirical Assessment," *Working Paper of Kellogg Institute for Advanced International Studies*, Sayı 236, s. 1-54.
- EU (2006); *Turkey 2006 Progress Report*, Commission Of The European Communities Yayınları No: Sec(2006) 1390, Brüksel.
- Freedom House (2008a); "Methodology", http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=341&year=2008, (Erişim Tarihi: 23.11.2008).
- Freedom House (2008b); "Map of freedom in the World" <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2008&country=7508>, (Erişim Tarihi: 23.11.2008).
- Freedom House (2008) "Freedom in the World Comparative and Historical Data", http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_ScoresByRegion.xls, 27.09.2008.
- Gounder, Rukmani (2002); "Political and Economic Freedom, Fiscal Policy, And Growth Nexus: Some Empirical Results for Fiji" *Contemporary Economic Policy*, Cilt 20, Sayı 3, s. 234-245.
- Gounder, Rukmani ve Vilaphonh Xayavong (2005); "Conditional Distribution Of Growth In Sub-Saharan Africa: A Quantile Regression Approach," *Department Of Applied and International Economics*, Sayı 05.09, s. 1-22.
- Gözler, Kemal (2004); *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Haggard, Stephan ve Robert R. Kaufman (1995); *The Political Economy Of Democratic Transitions*, Princeton University Press, New Jersey.

- Mbaku, John Mukum (1999); "Making the State Relevant to African Societies," *Preparing Africa for the Twenty-first Century: Strategies for Peaceful Coexistence and Sustainable Development*, (Der.: John Mukum Mbaku), Ashgate Publishing..
- Mobarak, Ahmed Mushfiq (2005); "Democracy, Volatility, And Economic Development," *The Review of Economics and Statistics*, Cilt 87, Sayı 2, s. 348-361.
- Moore, Thomas G. (2008) "Freedom and Economic Growth", <http://www.stanford.edu/~moore/Chapter6.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.11.2008).
- Narayan, Deepa (2003); "Moving Out of Poverty: Growth And Freedom From The Bottom-Up," World Bank Moving Out of Poverty Study Workshop, 15-17 Temmuz, Washington, s. 9.
- Olk, Stephaine (2003); "The Relationship Between Economic Development And Democracy In Africa: A Quantitative And Qualitive Perspective," www.politik.uni-trier.de/pubs/ma/olk.pdf, (Erişim Tarihi: 19.09.2006).
- Olson, Mancur (1997); "The New Institutional Economics: The Collective Choice Approach to Economic Development," *Institutions and Economic Development* (Der.: Christopher Clague), John Hopkins University Press, Baltimore.
- Pop-Silaghi, Monica ve Gheorghe Cosmin Silaghi (2004); "Does Economic Freedom Lead Toward Prosperity," Conference of Young Researchers, Eylül, Macaristan, s. 1-8.
- Pritchett, Lant ve Daniel Kaufmann (1998); "Civil Liberties, Democracy, And The Performance Of Government Projects," *Finance & Development*, Cilt 35, Sayı 1, s. 26-29.
- Reporters Without Borders (2006); *2006 Annual Report*, Reporters Without Borders For Press Freedom No: 2003-57, Fransa, <http://www.rsf.org/IMG/pdf/report.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.12.2008).
- Seger, Alexander (2006); "Corruption And Democracy In Europe: What Are The Issues," Octopus Interface Conference, 20-26 Kasım, Strasbourg-Fransa, s. 1-53.
- Sen, Amartya (2004); *Özgürlükle Kalkınma*, (Çev.: Y. Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Soysal, Tamer (2002); "Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik," *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, s. 331-341.
- Şimşek, Ahmet (2004); "Atatürk'ün Mirasının Aktarılmasında Karşılaşılan Problemler Ve Çözüm Yolları Üzerine Bir Deneme," *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, s. 469-484.

Tavares, Jose ve Romain Wacziarg (2001); "How Democracy Affects Growth?," *European Economic Review*, Cilt 45, Sayı 8, s. 1341-1378.

TÜSİAD (2006); *Türk Demokrasisinde 130 Yıl (1876-2006)*, TÜSİAD Yayınları No: TÜSİAD-T/2006-12/426, İstanbul.

UNDP (2002); *Deepening Democracy In A Fragmented World*, Human Development Report 2002, New York.

Vega-Gordillo, Manuel ve Jose L. Alvarez-Arce (2003); "Economic Growth and Freedom: A Causality Study," *Cato Journal*, Cilt 23, Sayı 2, s. 199-215.

Vreeland, James Raymond (2003); "A Continuous Schumpeterian Conception Of Democracy," *Annual Meeting of the American Political Science Association*, 28-31 Ağustos, Philadelphia, s. 1-22.

Ek-1. Freedom House Endeksi'ne Göre Türkiye'nin Politik Haklar ve Sivil Özgürlüklerdeki Durumu

Yıllar	Demokrasi Kriterleri		
	Politik Haklar	Sivil Özgürlükler	Durumu
1972	3	4	KISMİ ÖZGÜR
1973	2	4	KISMİ ÖZGÜR
1974	2	3	ÖZGÜR
1975	2	3	ÖZGÜR
1976	2	3	ÖZGÜR
1977	2	3	ÖZGÜR
1978	2	3	ÖZGÜR
1979	2	3	ÖZGÜR
1980	5	5	KISMİ ÖZGÜR
Oca.1981-Ağu.	4	5	KISMİ ÖZGÜR
Ağu.1982-	4	5	KISMİ ÖZGÜR
Kas.1983-	3	5	KISMİ ÖZGÜR
Kas.1984-	3	5	KISMİ ÖZGÜR
Kas.1985-	3	4	KISMİ ÖZGÜR
Kas.1986-	2	4	KISMİ ÖZGÜR
Kas.1987-	2	4	KISMİ ÖZGÜR
Kas.1988-	3	3	KISMİ ÖZGÜR
1990	2	4	KISMİ ÖZGÜR
1991	2	4	KISMİ ÖZGÜR
1992	2	4	KISMİ ÖZGÜR
1993	4	4	KISMİ ÖZGÜR
1994	5	5	KISMİ ÖZGÜR
1995	5	5	KISMİ ÖZGÜR
1996	4	5	KISMİ ÖZGÜR
1997	4	5	KISMİ ÖZGÜR
1998	4	5	KISMİ ÖZGÜR
1999	4	5	KISMİ ÖZGÜR
2000	4	5	KISMİ ÖZGÜR
2001	4	5	KISMİ ÖZGÜR
2002	3	4	KISMİ ÖZGÜR
2003	3	4	KISMİ ÖZGÜR
2004	3	3	KISMİ ÖZGÜR

Yıllar	Demokrasi Kriterleri		
	Politik Haklar	Sivil Özgürlükler	Durumu
2005	3	3	KİSMİ ÖZGÜR
2006	3	3	KİSMİ ÖZGÜR
2007	3	3	KİSMİ ÖZGÜR

Kaynak: Freedom House (2008) "Freedom in the World Comparative and Historical Data"
http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_ScoresByRegion.xls, 27.09.2008.

